

**«OWN-FOREIGN-OTHER» IN THE FOLKLORE OF THE ETHNO-CONTACT ZONE:
MATERIALS FROM THE COLLECTION OF P. T. MARKUSHEVSKY IN THE STATE
ARCHIVE OF THE ODESA REGION**

**«СВІЙ-ЧУЖИЙ-ІНШИЙ» В ФОЛЬКЛОРІ ЕТНОКОНТАКТНОЇ ЗОНИ: ЗА
МАТЕРІАЛАМИ КОЛЕКЦІЇ П.Т.МАРКУШЕВСЬКОГО
В ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Наталія Петрова

кандидат історичних наук, доцент

E-mail: pani_natalka@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9536-4357

Research ID: ABC-1276-2021

Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова, Україна

Nataliia Petrova

PhD of Historical Science, Associate Professor

E-mail: pani_natalka@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9536-4357

Research ID: ABC-1276-2021

Odesa I.I. Mechnikov National University,
Ukraine

ABSTRACT

The problem of ethnic identity in ethno-contact zones requires research based on a complex of various sources. This approach contributes to the formulation of more substantiated conclusions. It must also be considered that each group of sources carries mainly ethnically specific information, which is inherent in this group of sources. In this case, the opposition «own alien» is reflected in the folklore heritage and is a promising subject of research on the issue of interethnic contacts and ethnic stereotypes in ethno-contact zones, which are regions of coexistence of representatives of different ethnic groups. The development of the ethnic culture of Ukrainians took place in the East-West dichotomy, the Slavic-Orthodox and Roman Catholic worlds. The borderline way of life, polytheism, landscape, socio-economic, ethnopsychological diversity of inhabitants dictated the formation of socio-cultural identity through the opposition of «one's»-«someone else's». This opposition has become one of the important concepts of the formation of ethnic culture. The modern era of globalization dictates the need for self-preservation through a more vivid expression of regional specifics. The subject of our study is the folklore of Ukrainians of the Transnistrian regions, which enter the ethno-contact zone. These are texts of Ukrainian folk songs, rituals, as well as mostly lyrical, domestic and comic character (genre), which reflect the relationship, the perception of representatives of other ethnic groups and cultures. The analysis of the texts testifies to a clear understanding, in this case by the Ukrainians, of the carriers of other ethnic identities. In the category of «strangers» automatically include representatives of other ethnic groups on the basis of certain categories (religion, upbringing, etc.). So, living on ethnic territory automatically made Ukrainians «their own», although strangers could also call residents of other settlements. Preservation of traditions, rituals, culture and language by the diaspora classifies them as «their own» or «others».

Key words: *mentality, ethno-contact zone, «our own-alien-another», traditions, ethnic identities.*

Постановка проблеми. В етноконтактних регіонах особливо важливими є питання взаємодії представників різних етнічних спільнот, які найчастіше проявляються в категоріях «свій-чужий-інший». Проблема етнічної ідентичності в етноконтактних зонах вимагає досліджень на основі комплексу різного роду джерел. Такий підхід сприяє формулюванню більше обґрунтованих висновків. Також необхідно враховувати, що кожна група джерел несе в основному етнічно специфічну інформацію, яка властива саме цій групі джерел.

Метою статті є дослідження опозиції «свій-чужий», що відбита у фольклорній спадщині і є перспективним предметом досліджень питання міжетнічних контактів і

етнічних стереотипів в етноконтактних зонах, які є регіонами спільного проживання представників різних етносів.

Об'єктом дослідження є колекція документів фольклорних записів професора Петра Трохимовича Маркушевського (Державний архів Одеської області, Колекція П.Т. Маркушевського, фонд № Р-8259, оп. 1). Предметом нашого дослідження є фольклор етноконтактної зони. Це тексти українських народних пісень, обрядових, а також в основному ліричного, побутового і жартівливого характеру (жанру), які відбивають взаємовідносини, сприйняття представників інших етносів і культур.

Виклад основного матеріалу. Розвиток етнічної культури українців відбувався в площині дихотомії Схід/Захід, слов'янсько-православного, іудейського і римо-католицького світу. Пограничний спосіб життя, многобожжя, ландшафтна, соціально-економічна, етнопсихологічна різноманітність жителів диктували формування соціокультурної ідентифікації через опозицію «свого»-«чужого». Ця опозиція стала одним з важливих концептів формування етнічної культури. Сучасна епоха глобалізації диктує необхідність самозбереження шляхом яскравішого вираження регіональної специфіки. Аналіз фольклорних текстів свідчить про чітке розуміння, в даному випадку українцями, носіїв інших етнічних ідентичностей. У розряд «чужих» автоматично відносяться представники інших етносів на основі окремих категорій (віросповідання, виховання і т.д). Так, проживання на етнічній території автоматичні робило українців «своїми», хоча чужими також могли називати і жителів інших населених пунктів. Збереження традицій, обрядів, культури і мови діаспорою відносить їх до «своїх» або «інших».

Для дослідження цих аспектів важливо мати достовірне джерело. Тому питання фіксації фольклору та інших аспектів духовної культури українців є надзвичайно актуальними, особливо важливими є джерела, які дають можливість відтворити стан збереження культури за доби тоталітарного режиму, оскільки записів регіональних особливостей фольклору та обрядовості цього періоду бракує. Надзвичайно важливими джерелами для дослідження фольклору та обрядовості регіонів України є матеріали фольклористичних практик та зошити звіти студентів, що є результатом цієї роботи. Так, нова група джерел стала доступна дослідникам, коли восени 2014 року користувачі Державного архіву Одеської області отримали можливість працювати з новим, нещодавно описаним фондом – колекцією професора Петра Трохимовича Маркушевського (Державний архів Одеської області, Колекція П.Т.Маркушевського, фонд № Р-8259, оп. 1). Аналіз та значення цієї фонду-колекції вже були нами введені до наукового обігу та оприлюднені нами частково у деяких публікаціях (Петрова, Петрова, 2016: 227-230; Петрова, 2017а: 99-100; Petrova, 2017b: 14-15; Петрова, 2021а: 157-164; Петрова, 2021b: 49-50). Фонд-колекція фольклорних матеріалів Петра Трохимовича Маркушевського складається з етнографічних та переважно фольклорних записів, зроблених студентами Одеського університету (суч. Одеського національного університету імені І.І.Мечникова) в різних регіонах України (Петрова, Петрова, 2016: 227-230). Специфіка створення та внутрішнього складу фонду-колекції робить його надзвичайно актуальним та корисним для дослідників, особливо філологів, фольклористів та етнологів, оскільки в Одеському державному архіві до цього часу не було окремого фонду з такими репрезентативними фольклорними матеріалами і дослідники працювали переважно з опосередкованими джерелами етнографічної та фольклористичної інформації.

Насамперед важливо згадати власне про ініціатора створення колекції, професора Петра Маркушевського, який народився 22 вересня 1919 року в м. Літині Вінницької області. Його навчання в Одеському державному університеті розпочалося у 1937 році, а вже у липні 1941 року він пішов добровольцем на фронт. Після завершення Другої світової війни, у 1945 році він повернувся до навчання, закінчив ОДУ і продовжив свій шлях в аспірантурі на кафедрі української літератури. Важливо відмітити, що паралельно він викладав в Одеському учительському інституті. У 1952 році Маркушевський захистив кандидатську дисертацію, з 1955 року працював на кафедрі української літератури Одеського державного університету. Сфера його наукових інтересів охоплювала український фольклор, літературознавство, методику викладання, театр; він викладав

спецкурси з історії українсько-російських літературних взаємин, драматичного театру, літератури періоду війни (Савельєва 1989). Петро Трохимович для свого часу був надзвичайно активним організатором наукової роботи, а також учасником наукових та мистецьких конференцій в професійній галузі філології, літературознавства, фольклористики. Важливо, що вчений також був автором низки наукових статей до Української Радянської Енциклопедії та Української літературної енциклопедії (Петрова, Петрова, 2016: 227). Не можна оминати увагою активну публіцистичну діяльність П.Маркушевського в періодичній пресі, а також громадську роботу в якості лектора і голови військово-шефської комісії товариства «Знання». Був членом спілки театральних діячів СРСР, Музичного товариства УРСР. За свою діяльність був нагороджений орденами, нагрудним знаком «Відмінник народної освіти УРСР», «Відмінник культурного шефства над Збройними силами СРСР». Петро Трохимович мав цікаві захоплення, зокрема, що важливо, колекціонував українські писанки, мав багату бібліотеку, яку подарував Науковій бібліотеці Одеського державного університету імені І.І.Мечникова. Після його смерті Петра Трохимовича Маркушевського 17 травня 2001 року, його дружина, кандидат філологічних наук Раїса Філімонівна Маркушевська, передала колекцію рукописних записів фольклору директору Центральної дитячої бібліотеки м. Одеса Галині Яківні Лазаревій, яка в свою чергу, вже на початку 2000-х років, вирішила передати колекцію студентських зошитів на постійне зберігання до Державного архіву Одеської області (Петрова, Петрова, 2016: 227-228).

У 1951 – 1989 рр. Петро Трохимович Маркушевський в своїх працях обґрунтовував полікультурні основи розвитку фольклористики у класичних університетах України, активізував збиральницько-експедиційну діяльність майбутніх філологів з метою вивчення фольклору, етнографічних особливостей українців, болгар, гагаузів, євреїв, циган, чехів. (Сотська, Соломаха, Гомеля, Вовк, Грищенко, Філіпчук, Котирло, Коновець., Солдатенко, 2016: 17). Так, студентські зошити із записами фольклору, які були передані до Державного архіву Одеської області в складі колекції Маркушевського, мають свою історію виникнення. Протягом 1950-1990-х років професор разом зі своїми студентами втілював в життя унікальний фольклорно-етнографічний проєкт, основною метою якого було виявлення, збирання та фіксація фольклору в різних областях України. За десятки років експедиційної роботи студентами було опитано тисячі респондентів, мешканців сіл в різних регіонах України та Молдови, укладено близько 600 зошитів з фольклорними матеріалами, зібраними переважно в різних регіонах України, зокрема в Одеській, Вінницькій, Миколаївській, Кіровоградській, Чернівецькій, Херсонській областях.

Доступний сьогодні для дослідників сформований з переданих матеріалів архівний фонд складається з 565 справ – зошитів з записами фольклору, які проводили студенти кафедри української мови та літератури філологічного факультету Одеського державного університету з 1952 по 1991 рік. Архівна колекція сформована за територіальним принципом, у розділі «Області України» в алфавітному порядку представлені Вінницька, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кримська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Черкаська, Чернігівська області та Молдавська РСР (Слободзейський район, село Незавертайлівка). Найбільший обсяг матеріалу зібраний в Одеській області. З 26 районів (відповідно до адміністративного поділу на той час) відсутні лише Арцизький, Болградський та Ренійський. Матеріал, зібраний в Одесі, представлений двома справами, натомість а багатьох зошитах є записи зроблені в Одесі, але це не винесено в назву, фольклорні матеріали Одеської області представлені майже 300 справами. Зошити внесені в опис за прізвищами студентів, з зазначенням року та кількості аркушів в справі. Деякі зошити не підписані, не вказано рік збору фольклору, неможливо визначити регіон. Відповідно є підрозділ «Невизначені області» та справи без зазначення прізвищ студентів. Під час формування фонду деякі особливі характеристики зошита архівісти винесли у графу «Примітки», це переважно наявність малюнків, аплікацій, вишивки, фотографій, найчастіше це зустрічаємо в зошитах, що записані студентками (Петрова, Петрова, 2016: 228).

Зібраний матеріал представляє різні жанри народної творчості і репрезентує духовне і культурне життя українського народу та представників інших етносів, як історичне минуле, так і сучасне. Як уже було зазначено, частина рукописних зошитів ілюстрована фотографіями, малюнками, колажами. Деякі зошити вражають сюжетними малюнками, що ілюструють фольклорні твори. На кожному зошиті є позначка бібліотеки Маркушевського. Це або овальний штамп «Особиста бібліотека П.Т. Маркушевський» або відбиток екслібрису – розгорнута книга на військовому автоматі з написом «Exlibris П.Т. Маркушевського».

Якщо проаналізувати методику збору, фіксації та оформлення матеріалу студентами, то вона в усіх випадках практично не відрізняється і вочевидь саме так ставив завдання сам професор. Кожен студент опитав приблизно трьох-чотирьох осіб, на опитаних людей оформлений так званий паспорт респондента: прізвище, ім'я, по-батькові, рік народження, місце народження та місце проживання (якщо вони відрізняються – рік переїзду). Важливо, що перед текстом пісень, анекдотів, загадок та інших форм фольклору студенти подавали нарис історії регіону, де був зібраний матеріал, що є цінним для його подальшого аналізу дослідниками. Серед особливостей зібраного матеріалу слід зазначити, що автори записів (студенти) фольклор не аналізували, а лише записували, таке завдання перед ними не було поставлено і це, на нашу думку, є позитивним фактом, оскільки сьогодні в цих архівних справах дослідники отримали цінний фольклорно-етнографічний матеріал, який є джерелом для дослідження духовної культури. Найчастіше серед репрезентованих записів зустрічаються пісні – побутові, ліричні, епічні, обрядові (колядки, щедрівки, купальські, петрівчані), а також прислів'я, приказки, загадки, анекдоти, казки, легенди, бувальщини. Втім, в деяких зошитах студентами вельми детально записано календарні та сімейні обряди. Серед обрядів календарного циклу найбільше записів обрядів різдвяно-новорічного циклу (колядки, щедрівки, тексти фольклорного супроводу обрядів Маланка та Коза) та Івана Купала. Фрагментарно представлені записи інших циклів календарної обрядовості. Щодо сімейної обрядовості, то найбільш повно репрезентовано записи весільного обряду, є декілька записів обряду реєстрації новонародженого, також представлено варіанти записів похорон, зокрема т.зв. офіційної частини, за яку, так би мовити «відповідала» сільська рада. Цікавими в науковому плані є записи голосінь. Слід зазначити, що важливим та позитивним для дослідників є наявність водночас опису обряду та фольклорного супроводу, оскільки найчастіше в представлених записах подаються нотатки щодо місця та обставин виконання того чи іншого фольклорного тексту в структурі обряду. Хоча зустрічаються і окремі фрагменти текстів пісень, які не мають пояснення щодо їх місця в обряді, це скоріше зумовлено тим, що рівень збереження тих чи інших аспектів та компонентів духовної культури не був однаковим і студенти, навіть в один рік запису в одному регіоні фіксували різний ступінь побутування обрядовості та фольклору. Цей факт може бути джерелом для дослідження трансформації окремих аспектів духовної культури.

Серед наявних записів слід окремо виділити групи наративів, які відображають т.зв. радянську обрядовість, в т.ч. проводи до армії або фольклор часів окупації. В кожному населеному пункті святкували День механізатора, Свято врожаю та інші. Натомість в рекомендації, які надавались працівникам сільських Будинків культури, місцеві діячі культури додавали так би мовити, свій, вузько регіональний та сільський колорит, і студенти зафіксували такі сценарії з додаванням елементів народного фольклору, відомих народних пісень.

Окрему цікаву групу текстів складають тексти, які можуть бути джерелом для дослідження міжетнічних взаємин крізь призму фольклорних наративів. Так, зокрема в текстах замовлянь, ми можемо зустрічаємо згадування про євреїв та ромів (циган), що свідчить про сприйняття представників цих етносів як «чужих» в тому чи іншому населеному пункті, де зафіксовано текст. Наприклад, в справі 51, записи до якої зібрала Нагуляк Галина Павлівна, 1948 р.н. в с.Стримба Одеської обл. і с. Луги Вінницької обл. зустрічаємо тексти замовляння від гикавки: «Гикавко, гикавко, біжи до води, кого хоч напади. Чи вола, чи корову, чи єврейку чорноброву».

У фонді представлені також друковані видання з доповідями і тезами виступів на конференціях, учасником та головним редактором яких був Маркушевський, та книги з його бібліотеки.

Повнота/фрагментарність записів того чи іншого аспекту в обрядовості відображає стан його збереження (побутування)/трансформації на момент запису. Також по характеру записів (повний, з нотатками про місце та час виконання в системі обрядовості або фрагментарний, без пояснення) можна визначити активний та пасивний репертуар фольклорних творів та стан збереженості обрядовості на момент запису в тому чи іншому населеному пункті. Ці відомості надають сучасним та майбутнім дослідникам можливість визначити стан та особливості розвитку духовної культури українців, зокрема календарної та сімейної обрядовості в середині - другій половині ХХ ст.

Особливу групу складають тексти-новотвори радянського періоду, які можуть бути джерелом дослідження ментальності та особливостей розвитку фольклору як частини духовної культури в умовах тоталітарного режиму, група текстів репрезентує риси характерів та стосунки з громадою можновладців місцевого рівня (голови колгоспів та інш.), цікавими для дослідників будуть загадки, анекдоти, частівки, бувальщини про радянський час.

Наприклад, серед текстів, записаних в Чернівецькій області та м.Чернівці, станом на сьогодні ми віднайшли записи в справі 527. Інформацію було записано студентом 2 курсу українського відділення філологічного факультету Борецьким Василем 5 липня 1972 року від Бульбук Василини Василівни 1922 р.н. в м.Чернівці. Студент записав пісні: «Ой чия чи то крайня хатка», «Буряки я копала», «Як ходила так і ходе», «По саду ходила», «Ой на горі жито». Тексти пісень подані фрагментарно, поки ми ще опрацьовуємо колекцію і сподіваємось, що в будуть віднайдені інші записи з цього регіону. Є також записи студента 2 курсу українського відділення філологічного факультету ОДУ Дращенко Олександра Федоровича родом з с.м.т. Кельменці, які студент зробив 28 червня 1958 року від Федчука Івана Пантелеймоновича 1915 р.н. в м.Сокиряни. Студент записав співанки, казку, загадки. Також цим студентом були записані пісні від Кравченко Антоніни Петрівни 1917 р.н., також в м.Сокиряни, від Пилипчук Надії Павлівни 1916 р.н. також в м.Сокиряни були записані веснянки.

У справі 31, що репрезентує усну народну творчість села Микулинці Літинського р-ну Вінницької обл., серед записів, зроблених у 1987 р. студентами Кульбідіою Анатолієм Андрійовичем 1964 р.н., Котовою Тетяною Миколаївною, 1969 р.н, Сіренко Наталією Григорівною, 1969 р.н. є жартівлива про свекруху «Кропива», а також один з варіантів пісні «Мазури», записаний від родини Новицької А.О. та Новицького М.Ф., зазначено що пісня почута від батьків респондентів.

В справах зустрічаємо варіанти пісні «Біда польку спокусила», зокрема, у справі 33, серед записів Кужби Т.Д. 1963 р.н., що зроблені в с.Баланівка Бершадського р-ну Вінницької області від Римар Теклі Володимирівни, 1938 р.н.

Той факт, що записи проводились синхронно в різних регіонах України та Молдови дає можливість робити науковий аналіз та висновки про окремі аспекти розвитку духовної культури та обрядовості українців, про чинники впливу на обрядовість, варіативність народної культури.

Висновки. Наведений аналіз записаних фольклорних текстів дозволяє зробити висновок, що колекція Маркушевського у Державному архіві Одеської області є надзвичайно цікавим джерелом дослідження фольклорної спадщини та духовної культури України і буде цікава для опрацювання філологам, фольклористам, етнологам, оскільки на сучасному етапі розвитку науки особливе значення мають матеріали для дослідження етнічної культури українців і представників інших етносів. Саме одним з таких видів джерел є фольклорні записи студентів-філологів, які були зроблені в другій половині ХХ ст. під керівництвом доцента Маркушевського. Найбільш повно представлений пісенний фольклор, деякі справи достатньо повно описують календарні і сімейні обряди, різні аспекти міжетнічних взаємин. Зустрічаються унікальні записи такого виду фольклору, як змови, ритуальні плачі. Окремі групи наративів представляють т.зв. радянську обрядовість.

Особливо цікавими з точки зору фольклористики та етнології є записи, в яких репрезентовано різноманітні варіанти поєднання т.зв. радянської обрядовості з традиційною, в записах відображена місцева регіональна варіативність. Зафіксовані з архівних документів записи дозволяють проводити дослідження опозиції «свій-чужий», що є перспективним напрямком для дослідження зон міжетнічних контактів, для подолання етнічних стереотипів в етноконтактних зонах, які є регіонами спільного проживання представників різних етносів.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Державний архів Одеської області, Колекція П.Т.Маркушевського, фонд № Р-8259, оп. 1 справ постійного зберігання за 1952-1994 роки. Матеріали фольклорних експедицій до регіонів України студентів відділення української мови та літератури філологічного факультету Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова, 26 арк.

Сотська Г.І., Соломаха С.О., Гомеля Н.С., Вовк М.П., Грищенко Ю.В., Філіпчук Н.О., Котирло Т.В., Коновець С.В., Солдатенко М.М. Естетичні та етичні чинники розвитку професійного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, Київ: ППОД, 2016.

Маркушевський П.Т. За землю Радянську Кобзар воював. Одеса: Маяк, 1969.

Савельєва Є.В. Петро Трохимович Маркушевський: бібліографічний покажчик. Одеса, 1989.

Петрова А.О., Петрова Н.О. Колекція П.Т. Маркушевського у Державному архіві Одеської області як джерело дослідження духовної культури українців. *Архів. Історія. Сучасність*. 2016. Вип. 2. URL: https://archive.od.gov.ua/wp-content/old-files/PUBLIC/books/2016_ais-2/2016_ais-2_0227-0230.pdf

Петрова Н. Репрезентація етнічної культури в фольклорних записах останньої чверті ХХ ст. (за матеріалами Державного архіву Одеської області) Тези Міжнародної наукової конференції «Знакові постаті вітчизняної гуманітаристики у національно-культурному самоствердженні України». Київ: ІМФЕ ім.М.Т.Рильського НАН України, 2017а.

Petrova N. We and others («our own-alien-another») in the mentality of the population of the ethno-contact zone. Conferința internațională «Identități etno-confesionale și reprezentări ale celuilalt în spațiul est-european: între stereotip și voința de a cunoaște». Iași, 2017b.

Петрова Н. Фольклор Буковини записами студентів Одеського державного університету (за матеріалами колекції П.Т.Маркушевського в Держархіві Одеської області). Покликання служити науці і людям. Чернівці: Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, 2021а.

Петрова Н. Фольклорні записи студентів Одеського державного університету за матеріалами Колекції П. Т. Маркушевського в Держархіві Одеської області: особливості структури фонду та досвід опрацювання. Слов'янські мови, літератури і культури в умовах глобальної цифровізації. Міжнародна наукова конференція до Дня слов'янської писемності та культури. Київ, 2021b. URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/6849/document.pdf>

REFERENCES

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti, Kolektsiia P.T.Markushevskoho, fond № R-8259, op. 1 sprav postiinoho zberihannia za 1952-1994 roky. Materialy folklornykh ekspedytsii do rehioniv Ukrainy studentiv viddilennia ukrainskoi movy ta literatury filolohichnoho fakultetu Odeskoho derzhavnogo universytetu im. I.I. Mechnykova, 26 ark.

Sotska H.I., Solomakha S.O., Homelia N.S., Vovk M.P., Hryshchenko Yu.V., Filipchuk N.O., Kotyrlo T.V., Konovets S.V., Soldatenko M.M. (2016). Estetychni ta etychni chynnyky rozvytku profesiinoho dosvidu vykladachiv vyshchychk pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Aesthetic and Ethical Factors in the Development of Professional Experience of Teachers of Higher Pedagogical Educational Institutions]. Kyiv: IPOOD.

Markushevskiy P.T. (1969). Za zemliu Radiansku Kobzar voiuvav [Kobzar fought for the Soviet land]. Odesa: Maiak.

Savelieva Ye.V. (1989). Petro Trokhymovych Markushevskyi: bibliografichnyi pokazhchyk [Petro Markushevsky: a bibliographic index]. Odesa.

Petrova A.O, Petrova N.O. (2016). Kolektsiia P.T.Markushevskoho u Derzhavnomu arkhivi Odeskoi oblasti yak dzherelo doslidzhennia dukhovnoi kultury ukrainsiv [P.T. Markushevsky's Collection in the State Archives of Odesa Region as a Source of Research on the Spiritual Culture of Ukrainians]. *Arkhiv. Istoriia. Suchasnist. Vyp. 2*.

Petrova N. (2017a). Reprezentatsiia etnichnoi kultury v folklornykh zapysakh ostannoï chverti KhKh st. (za materialamy Derzhavnoho arkhivu Odeskoi oblasti) [Representation of Ethnic Culture in Folklore Records of the Last Quarter of the Twentieth Century (Based on the Materials of the State Archives of Odesa Region)]. *Tezy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Znakovi postati vitchyznianoï humanitarystyky u natsionalno-kulturnomu samostverdzheni Ukrainy»*. Kyiv: IMFE im.M.T.Rylskoho NAN Ukrainy.

Petrova N. (2017b). We and others («our own-alien-another») in the mentality of the population of the ethno-contact zone. Conferința internațională «Identități etno-confesionale și reprezentări ale celuilalt în spațiul est-european: între stereotip și voința de a cunoaște». Iași.

Petrova N. (2021a). Folklor Bukovyny zapysakh studentiv Odeskoho derzhavnoho universytetu (za materialamy kolektsii P.T.Markushevskoho v Derzharkhivi Odeskoi oblasti) [Folklore of Bukovina in the records of students of Odesa State University (based on the materials of P.T. Markushevsky's collection in the State Archives of Odesa Region)]. *Poklykannia sluzhyty nautsi i liudiam*. Chernivtsi: Instytut pisliadyploornoï pedahohichnoi osvity Chernivetskoi oblasti.

Petrova N. (2021b). Folklorni zapysy studentiv Odeskoho derzhavnoho universytetu za materialamy Kolektsii P. T. Markushevskoho v Derzharkhivi Odeskoi oblasti: osoblyvosti struktury fondu ta dosvid opratsiuvannia. *Slov'ianski movy, literatury i kultury v umovakh hlobalnoi tsyfrovizatsii. Mizhnarodna naukova konferentsiia do dnia slov'ianskoi pysemnosti ta kultury*. Kyiv.

АНОТАЦІЯ

Проблема етнічної ідентичності в етноконтактних зонах потребує дослідження на основі комплексу різноманітних джерел. Такий підхід сприяє формулюванню більш обґрунтованих висновків. Необхідно також враховувати, що кожна група джерел несе в собі переважно етноспецифічну інформацію, яка притаманна саме цій групі джерел. У даному випадку опозиція «свій-чужий» відображена у фольклорній спадщині і є перспективним предметом дослідження питання міжетнічних контактів та етнічних стереотипів в етноконтактних зонах, які є регіонами співіснування представників різних етнічних груп. Розвиток етнічної культури українців відбувався в дихотомії Схід-Захід, слов'янсько-православного та римо-католицького світів. Пограничний спосіб життя, політеїзм, ландшафтне, соціально-економічне, етнопсихологічне розмаїття мешканців диктували формування соціокультурної ідентичності через опозицію «свій»-«чужий». Ця опозиція стала однією з важливих концепцій формування етнічної культури. Сучасна епоха глобалізації диктує необхідність самозбереження через більш яскраве вираження регіональної специфіки. Предметом нашого дослідження є фольклор українців придністровських районів, які входять до зони етноконтакту. Це тексти українських народних пісень, обрядів, а також переважно ліричного, побутового та гумористичного характеру (жанру), які відображають взаємовідносини, сприйняття представників інших етносів та культур. Аналіз текстів свідчить про чітке розуміння, в даному випадку українцями, носіїв інших етнічних ідентичностей. До категорії «чужих» автоматично зараховуються представники інших етнічних груп за певними ознаками (віросповідання, виховання тощо). Так, проживання на етнічній території автоматично робило українців «своїми», хоча чужими могли називати і мешканців інших населених пунктів. Збереження діаспорою традицій, обрядів, культури та мови класифікує їх як «своїх» чи «чужих».

Ключові слова: ментальність, етноконтактна зона, «свій-чужий-інший», традиції, етнічні ідентичності.